

סעודה שלישית והכנות לצום ט' באב שחל במוצ"ש

אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו.

וכתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן תקנב ס"ק כג:

אוכל בשר - ואסור למנוע ממנו, אף על גב דאין חיוב לאכול בשר בשבת, מכל מקום כיון שנמנע משום אֶבֶל עבירה היא.

❖ **כמי מהראשונים נפסק להלכה?**

והביא שם המשנה ברורה מחלוקת נוספת באחרונים:

משנה ברורה שם:

והנה אף דכתב המחבר (השולחן ערוך): 'כסעודת שלמה', מכל מקום ישב בדאבון נפש, שלא ינהג בשמחה, ולכן לא ישב בסעודת חברים [מגן אברהם]. בספר בכור שור חולק על זה ודעתו דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומידעיו ומונע בשבת זו - הוי ליה כאבלות פרהסיא (ברבים, שאסורה כפי שיבואר בהמשך). ולכולי עלמא (לכל הדעות) מותר לאכול עם בני ביתו, ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת.

❖ **על פי דברי המשנה ברורה, מה יהיה הדין בחיילים שרגילים לאכול יחד בחדר האוכל?**

מכל מקום יש להפסיק את הסעודה מבעוד יום (לפני השקיעה), כמו שכתב הרמ"א בשם הסמ"ק:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף י:

מיהו צריך להפסיק מבעוד יום.

❖ **עין שוב בלשון רש"י בתחילת הפרק, האם ניתן להקשות ממנו על דברי הרמ"א?**

הבאר היטב הקשה מדברי רש"י על הרמ"א וביאר את דברי רש"י:

באר היטב סימן תקנב ס"ק יב:

להפסיק - כתב הבאר היטב אשר לפני (חיבור קדום יותר על השולחן ערוך הנושא את אותו שם): וצריך עיון ברש"י תענית דף כ"ט דכתב דאין צריך להפסיק, עד כאן לשונו. ע"ש ולא דק, דמה שכתב רש"י שם 'אינו מפסיק סעודתו' וכו', רצונו לומר דאינו אוכל סעודה מפסקת אלא מותר לאכול בשר ולשתות יין, כי בסעודה המפסקת אם חל בחול לא יאכל בשר ולא ישתה יין, אבל בשבת אינו כן וקל להבין. אבל על כל פנים צריך להפסיק מלאכול ולשתות מבעוד יום ופשוט הוא.

❖ **כיצד מתפרש לשון רש"י על פי הבאר היטב?**

ב. הכנות בבין השמשות

שלא כשאר הצומות על החורבן, צום תשעה באב מתחיל מהלילה, וכמו כן, בין השמשות שלו (החל מהשקיעה) אסור בכל העינויים כיום הכיפורים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף ב:

הקדמה:

ברוב השנים, בסעודה האחרונה שלפני הצום, אוכלים לחם ומים ותבשיל אחד בלבד. אולם השנה, שתשעה באב חל במוצאי שבת, מותר לאכול סעודה שלישית כדרכו תמיד, ואמרו חכמים שמעלה על שולחנו 'אפילו כסעודת שלמה בשעתו'. כמו שלמה, שאף שידע שהולך לרדת ממלכותו לאחר זמן, ובכל זאת לא מיעט מכבודו כדי שלא למעט מכבוד מלכות ישראל, כן אנחנו לא ממעטים מכבוד השבת ועונגה, אף שליבנו טרוד ואבל על חרבן בית המקדש בתשעה באב, בו גלה יקרנו ונוטל כבוד מבית חיינו.

א. סעודה שלישית

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כט עמוד ב:

תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת - אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו.

רש"י מסכת תענית דף כט עמוד ב:

וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת - אינו מפסיק סעודתו, ואינו ממעט בתבשילין, אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו.

יש מהראשונים שהבינו שכוונת הגמרא להתיר לאכול סעודה דשנה למעוניין בכך:

מרדכי מסכת תענית רמז תרלח:

ט' באב שחל להיות בשבת יש נוהגין שאין אוכלין בשר בסעודה המפסקת ואין שותין יין בשבת, שאין חובה להעלות על שולחנו כסעודת שלמה המלך, **אלא רשאי לעשות כן**, ג' סעודות בשבת יכול לקיים קודם סעודה המפסקת.

אולם הטור וראשונים אחרים חלקו על דבריהם:

טור אורח חיים סימן תקנב:

כתב אבי העזרי: ויש נוהגין שאין אוכלין בשר ואין שותין חמרא (יין) בסעודה המפסקת, שאין חובה להעלות על שולחנו כסעודת שלמה אך רשאי לעשות כן... עד כאן. ונראה לי, דכיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אֶבֶל - הוא אסור... דכל דבר שניכר בו שעושה אותו משום אֶבֶל אסור לעשותו בשבת (כפי שיבואר בהמשך). ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה נוהג לאכול בשר ולשתות יין.

❖ **הסבר מדוע לדעת אבי העזרי צריך דווקא לאכול סעודה הגונה בערב תשעה באב שחל בשבת?**

❖ **חוה דעתך, לאור דברי הראשונים, כיצד ראוי שינהג מי שאינו רגיל לאכול סעודה שלישית גדולה בכל שבת?**

בשולחן ערוך נפסק:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנב סעיף י:

ג. לבישת בגדי שבת

כתב הרמ"א:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף א:

מילה שהיא מראש חודש עד ט' באב, נוהגין שהמהול ובעל ברית ואבי הבן לובשין בגדי שבת. אבל בלאו הכי, אסור. אפילו בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת, כי אם הכתונת לבד.

על פי דברי הרמ"א אין ללבוש בגדי שבת בשבת 'חזון' (שבת שלפני תשעה באב), אולם כיום המנהג הנפוץ גם בקרב האשכנזים ללבוש בגדי שבת בשבת 'חזון', על פי דברי הגר"א:

משנה ברורה סימן תקנא ס"ק ו:

ובק"ק ווילנא נוהגין על פי הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד. וכן כתב ר"י עמדין בשם אביו הגאון, שצריך ללבוש בגדי שבת אפילו בשבת שחל בו תשעה באב.

כפי המבואר לעיל, לדעת הרמ"א יש לחלוץ את הנעליים לאחר אמירת 'ברכו'. אולם למעשה, המנהג המקובל כיום הוא לאחר מעט את תפילת ערבית של מוצאי שבת שחל בו ט' באב, ומיד לאחר צאת הכוכבים להוציא את השבת באמירת 'ברוך המבדיל', להכין את ההכנות הנצרכות לצום (כגון חליצת נעליים, החלפת בגדים לבגדי חול, וסידור בית הכנסת לאמירת הקינות) ורק אז ללכת לבית הכנסת. יש שהסבירו את המנהג על פי מחלוקת הרמ"א והגר"א:

הגר"מ שטרנבוך - מועדים וזמנים חלק ז סימן רנו:

בצום תשעה באב שחל במוצאי שבת, הנה הדין דכל זמן שיש קדושת השבת אין לנהוג דיני אבילות כלל, ומיד בלילה לאחר שענו 'ברכו' חלין דיני אבילות וכמבואר ברמ"א, ומסברא נראה שאין להתפלל אז מעריב בבגדי שבת... ואף שבשבת נהגו על פי הגר"א והאריז"ל ללבוש בגדי שבת אפילו בתשעה באב שחל בשבת, מכל מקום בתשעה באב גופא ודאי דאין ללבוש בגדי שבת... והרמ"א שפוסק דלאחר 'ברכו' פושט המנעלים, ומשמע דנשאר בבגדי שבת, היינו לדעתו שלובשין בשבת בגדי חול כמו שכתב בסימן תקנ"א, אבל לדין שלובשים בגדי שבת, ראוי לאחר את תפלת מעריב במוצאי שבת, וכשיהיה לילה ילבש בגדי חול וסנדלים או ילך יחף לבית הכנסת, ויאמר איכה וקינות, וזהו מנהג וותיקין, ושמעתי שכן נהג החזון איש זצ"ל לומר 'איכה' בבגדי חול וכמו שביארנו, דמאחר שנוהג אבילות לובש בגדי חול דוקא.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו תורת המחנה פרק נט תשובה יח: כאשר תשעה באב חל במוצאי שבת, מותר לאכול סעודה שלישית כדרכו תמיד, ללא הגבלה. אלא שיפסיק סעודתו לפני השקיעה, ומשתצא השבת יאמר 'ברוך המבדיל', ורק אז יחל בהכנותיו לצום (כגון חליצת נעליים, החלפת בגדים לבגדי חול, וסידור בית הכנסת לאמירת הקינות).

תשעה באב, לילו כיומו לכל דבר. ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות שלו אסור כיום הכפורים.

מאידך, כל עוד לא יצאה השבת, אין לנהוג מנהגי אבילות בפרהסיא, כפי הנפסק בשולחן ערוך לגבי אבל:

שולחן ערוך יורה דעה סימן ת סעיף א:

שבת אינו מפסיק אבילות ועולה למנין שבעה, שהרי קצת דיני אבילות נוהגים בו, דהיינו דברים שבצינעא שהם: תשמיש המטה ורחיצה. אבל דברים שבפרהסיא (ברבים) לא, דהיינו להסיר עטיפתו (עטיפת הראש בדרך אבילות, כפי שהיה נהוג בעבר), וללבוש מנעלים, ולזקוף המטה מכפייתו, ושלא ללבוש בגד קרוע, אלא מחליפו.

לכן כתבו הראשונים:

בית יוסף אורח חיים סימן תקנב:

כתוב עוד בהגהות מיימוניות: המנהג לחלוץ מנעלים קודם התחלת תפילת ערבית (של ט' באב). ואם הוא שבת לא יחלוץ עד אחר 'ברכו'. לבד (חוץ) מש"ץ שיחלוץ קודם מפני הטיורף (שלא תטרף דעתו ויטעה, מתוך שהוא ממחר להמשיך בתפילה), עד כאן.

וכן פסק הרמ"א, והוסיף ששליח הציבור צריך לומר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' (בלא שם ומלכות):

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנג סעיף ב:

בחול נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמר 'ברכו', ואם הוא שבת חולצים לאחר 'ברכו', מלבד שליח צבור שחולץ קודם 'ברכו', רק אומר תחלה: 'המבדיל וכו'.

הגר"א ביאר מדוע הפסקת האכילה והשתייה מבעוד יום אינה נחשבת כאבילות בפרהסיא, על פי דברי הגמרא בעירובין:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא עמוד א:

חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה... ורבי יוסי אומר: מתענה ומשלים. אמר להן רבי יוסי (לרבנן): אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, שמפסיק מבעוד יום (ומקבל תענית עליו משגמר לאכול, ואף על פי שהוא שבת)? - אמרו לו: אבל (אמת הדבר). אמר להם: מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה (כגון שהשלים בערב שבת תעניתו), מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה (שמתחיל תעניתו מבעוד יום. רש"י)? - אמרו לו: אם אמרת לצאת ממנה - שהרי אכל ושתה כל היום כולו, תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה - שלא אכל ושתה כל היום כולו.

וכתב הגר"א:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן תקנג סעיף ב:

ואם הוא כו'. דאסור שום סימן אבילות בשבת... ואף מה שפוסק מבעוד יום, הקשו בסוף פרק ג דעירובין, ואמרו 'שהרי אכל ושתה כל היום' כו', מה שאין כן בחליצת מנעלים.

❖ מדוע הפסקת האכילה מבעוד יום אינה נחשבת לאבילות בפרהסיא?

